

Inngrep i vernede vassdrag. Hva har skjedd, hvem har ansvaret?

Av Jan Habberstad.

Jan Habberstad er vassdragsforvalter hos Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Miljøvernavdelingen.

*Innlegg på møte i Norsk Vannforening
16. februar 1993.*

Sammendrag

Dersom det er en riktig hypotese at samfunnet ikke har oversikt eller styring med inngrepene i varig vernede vassdrag, hva er så årsaken til dette? Var det noe galt med mandatet for verneplanene? Burde man samtidig ha satt igang en registrering av inngrep i vassdragene og fulgt opp denne kontinuerlig?

Det råder blant mange potensielle inngripere i vassdrag en total uvitenhet om verneplanenes intensjon om å spare vassdragene mot andre inngrep enn kraftutbygging. Spørsmålet om hvorvidt **informasjonen fra forvaltningen** har vært god nok kan da stilles med rette. Mange inngrep har nok skjedd som følge av dårlig kunnskap om saksbehandlingsregler. Spørsmålet om hvem som har veiledningsfunksjon og hvem som godkjenner inngrep er nok også i mange tilfeller ubesvart.

Det burde derfor på et langt tidligere tidspunkt vært utarbeidet regler for saksbehandling. Fossheimutvalgets innstilling om inngrep og bruk av § 104-106 er eksempelvis først i februar 1993 kommet ut som retningslinjer fra NVE.

En annen svakhet ved VP-arbeidet er at det er lagt for lite vekt på kartlegging

av vassdragslementer tilknyttet selve vannstrengen som fosser, stryk, deltaer, gjel og meandre. Karakteristiske verneplandata er blitt alt for omfattende og for lite spesifikke. Dette **kan** skyldes at en bestemt type fagfolk har vært underrepresentert, eller at de benyttede fagfolkene har hatt for liten kunnskap om elvestrengsnatur.

De verste inngrepstyper i Sør-Trøndelag

Grusuttak var lenge det mest problematiske inngrep i Gaula. Innføring av grusuttaksstans og «trussel» om bruk av § 104—106 har imidlertid ført til at uttakene har forflyttet seg til uttak på landbruksarealer.

Gjennom mange år var NVE selv den største inngriper med sin stivbente linjeføring ved forbyggingsløsninger og andre tekniske inngrep. Dette har imidlertid endret seg til en mykere og mer grønn profil i de senere år. Fortsatt opererer imidlertid NVE med nye inngrepsplaner som knapt kan sies å være samfunnsøkonomisk lønnsomme. Og i iveren etter å spare penger dukker det opp både pirer og moloer på tegnebrettene, konstruksjoner som er ukjente og fremmedartede for norsk natur.

I akvakulturtidens gullalder for få år tilbake ble svært mange små vassdrag

regulert og tørrlagt, men heldigvis slapp de vernede vassdragene våre unna. I den senere tid har imidlertid en ny inngrepstrussel skutt fart, nemlig stadig nye laksetrappor og andre fiskeforsterkningstiltak. De ivrigste «entreprenørene» på banen er gjerne DN's egne fagfolk. Iveren er meget stor for å hjelpe laksen «opp til fjells». Ja selv ikke utryddelse av andre organismer i varig vernede vassdrag med gift (rothenon) ser ut til å bli underlagt særlig kritisk vurdering. Mente f.eks. Stortinget at utryddelse av andre arter er ok i varig vernede vassdrag?

Vegbygging langs vassdrag er en annen inngrepstype som svært ofte har en tendens til å ødelegge verdier som ligger til grunn for vernet. Kantskog forsvinner og trafikkstøyen tar over i de rekreasjonsområdene vi har langs flere vernede vassdrag. Bygging og planlegging av ny E6 langs den i europeisk målestokk unike lakseelva Gaula, er et skrekkens eksempel på at alliansen vegmyndighet-kommune-landbruks-etat har hatt for stor gjennomslagskraft. Og NVE selv presterte å gi konsesjon etter vassdragsloven, en avgjørelse som forhåpentlig blir overprøvd i OED!

Uheldige inngrep som følge av landbruksvirksomhet finnes det også mange eksempler på, men disse er ofte av mindre omfang og er stort sett reversible (bekkelukninger, hogst, søppelfyllinger m.m.)

Hvem har ansvaret?

Ansvaret for dagens situasjon må fordeles på mange. Det er ikke bare de som fysisk foretar inngrepene som er ansvarlig. I og med at verneplanene har hatt et for diffust preg når det gjelder andre typer inngrep enn kraftverk og reguleringer, har det liten hensikt å dis-

kutere skyld og uskyld. Informasjonen rundt Stortingsvedtak og annet regelverk har dessuten en lang veg å gå før den når fram til folk flest. På dette området må forvaltningen skjerpe seg vesentlig.

I dagens situasjon er det nok vegmyndighetene og landbruket som må bære de tyngste ansvaret for inngrep i varig vernede vassdrag.

Organisatoriske svakheter og nye utfordringer

OED's og NVE's mangeårige dobbeltrolle som forvaltningsorgan både for verneplanene og som konsesjonsgivende myndighet for kraftutbygging kan det stilles mange spørsmål ved. NVE har også hatt organer som har vært flinke til å lage inngrep i vassdrag. På forbyggings- og senkningsiden finnes det mange skrekkens eksempler helt opp til våre dager.

Imidlertid har NVE selv i de senere år inntatt et langt mer nyansert og vern villig syn, iallefall sentralt i det lille som er igjen av vassdragssiden i NVE i Oslo. Med det nye utspillet om «Differensiert forvaltning» av vernede vassdrag kan det derved om kort tid komme en ny giv i forvaltningen. Oppslutningen hos landets fylkesmenn er iallefall meget positiv til denne nye giv i forvaltningen.

På energisiden kan det kanskje se ut til at for liberale regler for opprusting og utvidelse av gamle kraftverk kan gi et nytt miljøproblem i vernede vassdrag. Vi kan oppleve at det vil bli vanskelig å gjenopprette gammel naturtilstand i vassdraget ved nedleggelse av kraftverk. Dette på grunn av energiselskapenes jakt på gode ENØK-prosjekter.

Miljøverndepartementet på sin side kastet kortene og later til å ha «flagget

ut» på vannressurssiden. Ansvar er overlatt til de underliggende organer DN og SFT. DN's arbeid med Rikspolitiske retningslinjer for vernede vassdrag kan på sin side bety et gjennombrudd i kommunenes forvaltning av egne vassdrag. Hos SFT arbeides det med Nasjonale mål for vannforekomstene, men koblingen til lokal forvaltning synes foreløpig lite gjennomtenkt i dette viktige prosjektet.

Lokal og desentralisert forvaltning er etter min mening et viktig stikkord for å komme videre med de varig vernede vassdragene. Regionale samarbeidsorganer mellom kommunene, NVE og Fylkesmannens miljøvern avdeling vil kunne være nøkkelen til gode resultater. Dette innebærer at direktoratene må overlate mye mer av ansvaret og arbeidet til underliggende organer enn tilfellet er nå. I dag er det dessverre endel klare tendenser til for mye detaljstyring, og for lav ressurstilgang fra endel direktorater i miljøvernfamilien.

Et aktuelt problem som må løses raskt er opprettelse, spredning og vedlikehold av habile dataregistre for inngrep. **Vassdragsregisteret** bør danne stammen i dette arbeidet, men den

kommende **Naturbasen** vil også spille en viktig rolle. Uansett bør antallet lokale registre holdes på et lavest mulig nivå.

Ta vare på arvesølvet!

Mye har gått galt til nå i forvaltningen av de varig vernede vassdrag. Antall inngrep er mange steder betydelige både i antall og omfang. Vår statusoversikt over inngrepsstatus og naturtilstanden for fosser, stryk, meandre, deltaer og gjel er dessuten for dårlig.

Imidlertid er jeg betinget optimist når det gjelder en kommende differensiert forvaltning av vernede vassdrag i årene som kommer. Hovedårsaken til dette er signaler om nye verktøy i form av nasjonale mål, rikspolitiske retningslinjer, saksbehandlingsregler for inngrep, bedre dataregistre samt en bedre regional organisering av dette arbeidet.

For å få dette til må imidlertid mer personell og økonomiske midler kanaliseres til dette arbeidet enn tilfellet er idag.

Vassdragene er på mange måter vårt viktigste «arvesølv» som både må pusses og vises fram for et stadig bredere og mer internasjonalt publikum.